

“Tədqiqatçılarla söhbət” layihəsi

“Kaspi” qəzeti “Tədqiqatçılar” layihəsinə start verir. Layihə əsasında tədqiqatçılar araşdırdıqları mövzular haqqında danışacaqlar. Bu dəfəki müsahibimiz Yehya Kamal Beyatlının tədqiqatçısı Aydan Xəndandır. O, “Yehya Kamal Beyatlı yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətləri mövzusunda” elmi iş müdafiə edib:

- Sizi Yehya Kamal yaradıcılığına bağlayan səbəb nədir? Nə üçün məhz “Yehya Kamal Beyatlı yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətləri?” mövzusunda müraciət etmişiniz?

- Yehya Kamal poeziyası ilə tanışlığım uşaq illərindən başlayıb. Atam Şair Rəfiq Zəka türk ədəbiyyatı vurğunu idi, türk şeirini əzbərdən bilir, mənə tez-tez şeirlər oxuyur, şeirlərin həyatlarından danışardı. Əruz vəznini elə o vaxtdan sevməyə başladım. Yehya Kamalın türkçə əruzunu mənə valeh etmişdi. Onun şeirlərini oxuduqca, poeziyasını

mühitin, oxuduğu əsərlərin rolu var. Yehya Kamal klassik poeziyanı çox gözəl bilirdi. Yaradıcılığının ilk dövrlərində tənzimat və sərbəti fənun ədəbiyyatının təsiri var idi. Şair təhsil almaq üçün 1903-cü ildə Parisə gedir. Məhz burada Siyasi Elmlər məktəbində oxuduğu illərdə fransız poeziyasının o dövrdə populyar şairlərinin yaradıcılığıyla tanış olur. Yehya Kamala simvolizm və parnasizm cərəyanları təsir göstərmiş olur. Fransa mühiti, fransız şeiri şairin yaradıcılığında yeni mövzuların yaranmasına yol açır.

mayəndələri Avropada Lekont de Lisle, Frensiz Koppe, Xose Maria de Xerdea olmuşdur. Türkiyədə isə bu cərəyanın davamçıları arasında Yehya Kamal Beyatlı da vardı. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Yehya Kamal müsahibələrinin birində özünü parnasçı şair hesab etmədiyini söyləyir. 1947-ci ildə verdiyi müsahibəsində o, bunları söyləmişdir: “Bir zamanlar mənə parnasist deyirdilər. Bu çox canımı sıxdı. Mən parnasçı deyiləm və ola bilmərəm”. Şair özü haqqında belə fikirlərinə baxmayaraq, bir çox tədqiqatçılar Yehya Kamalı məhz parnasizm cərəyanının nümayəndəsi hesab etmişlər.

- Məramı gözəlliyin tərənnümü olan şairin poeziyasında diqqətçəkən xüsusiyyətlər hansıdır?

- Yehya Kamal poeziyası olduqca rəngarəngdir. Şair “Ox” adlı şeirindən başqa bütün şeirlərini əruzda yazmışdır. Mən deyirdim ki, Yehya Kamal türkçə əruzun ən usta sənətkarlarından. Onun şeirlərində ocaqbaşı türkçəsi bütün gözəlliyi ilə ruhumuzu oxşayır. Şeirlərində qəliz tərkiblər, anlaşılmaz ibarələr yoxdur. Bununla yanaşı, şair klassik şərq poeziyasının ənənələrini də qoruyub saxlamağı bacarmışdır. Əski tərzdə şeirlər yazmış, “Səlimna-

musiqi içində gedərək özümüzün nəyə qadir olduğumuzu görə bilməyimizi təmin etmişdir.

- Yehya Kamal yaradıcılığında İstanbul türklüyün mücəssəməsi kimi təsvir olunmuşdur. “Sədə bir səmtini sevmək belə bir ömrə dəyər” deyən şairin bu İstanbul sevgisini necə dəyərləndirirdiniz?

- İstanbul ayrı-ayrı dövrlərdə şairlərin ilham mənbəyi olub. Türkiyə tarixinin canlı təmsali olan bu gözəl şəhərə bir çox şairlər şeirlər həsr ediblər. Lakin Yehya Kamalın poeziyasında İstanbulun yeri ayrıdır. Şairin bu şəhərə həsr etdiyi yazıları, əslində, onun türklüyə, Türkiyə tarixinə, mədəniyyətinə olan məhəbbətinin ifadəsidir. Şair İstanbulu türk vətəninin müqəddəs ruhunu təşkil edən bir varlıq kimi duyur. Yehya Kamalın şeirlərində İstanbulun müxtəlif səmtlərini, küçələrini görürük. İstanbul şair üçün bir sevgili qədr əzizdir. O, bu şəhərə türklüyün təmsali kimi yanaşır. Bu şəhərin küçələrində Fatehin atının nallarının gıcılıclarını görür, Memar Sinanın baltasının səsinə eşidir, zəfər səslərini duyur. Şair şəhəri doğma bir yaşayış yeri kimi deyil, tarixi özündə daşıyan bir əfsanə kimi qəbul edir və bu şəhərdən yazarkən tarixi də yenidən canlandırır. Yehya Kamala görə İstanbul sadəcə sultanlar və İstanbullular tərəfindən inşa edilmiş şəhər deyil: Osmanlı dövlətinin dördtərəfli - Konyadan, Bursadan, Ədimədən, Sivassan, Tokatdan, Ərzurumdan, Hicazdan, Bağdaddan, Tunisdən, Məğribdən gəlmiş təbəələr tərəfindən yüz illər boyunca inşa olunmuşdur, ən sonunda İstanbul türk tarixinin, coğrafiyasının təəcəllisinə çevrilmişdir. Belə düşüncə tərzini Yehya Kamal İstanbulla pərəstis hissi yaratmışdır. Onun İstanbulu həsr etdiyi bütün yazıları, əslində, şairin türklüyə, türk tarixinə, mədəniyyətinə, inancına olan hörmətinin, dərin məhəbbətinin ifadəsidir.

Qeyd etdiyimiz kimi, Yehya Kamal İstanbulun bütün türk tarixinin, türk coğrafiyasının bir tərkibi, ülasəsi, təəcəllisi olduğu qənaətinədir. O, İstanbulu bütün Türkiyənin ruhu hesab edir. Yehya Kamal öz fikrini belə əsaslandırır ki, Rusiya çox istədiyi halda Türkiyədəki milli məfkurəni, vətənpərvərliyi məhv edə bilməmişdir. Kazan, Kırım, Orta Asiya türklüyünü kəddətlə sarmış, lakin Türkiyə türklüyünün monolitliyini poza bilməmişdir. Beyatlı “Oğuz mədəniyyətinin əsası və təkamülü Türkiyədir” deyir. Bu səbəblə İstanbulu sevmək, Yehya Kamal üçün Türkiyəni sevmək, Türkiyəni və tarixdə türk əxlaqı, mədəniyyətini anlamaq deməkdir.

Yehya Kamal İstanbulu o qədər səmimi, dəruni bir istəklə, məhəbbətlə sevir ki, istər-istəməz adam rıqqətə gəlir, bu silsiləyə daxil olan şeirlər öz ülviliyi ilə, milliliyi ilə heyret doğurur. Şair doğma İstanbulun hər guşəsinə, daşına, ocağına beləld olduğunu, onu sevməyin bir ömrə bərabər olduğunu heyranlıq dolu misralarla etiraf edir:

*Sənə dün bir tapədən baxdım əziz İstanbul!
Görmədim gəzmədiyim, sevmədiyim heç bir yer.
Ömrüm olduqca, könül taxtına keyfincə qurul!
Sədə bir səmtini sevmək belə bir ömrə dəyər.*

Yehya Kamal çox yerləri gəzmiş və görmüşdü. Avropalıların seyriyindən vəcdə gəldikləri Paris və Londonda yaşayırdı. Lakin onların heç biri Yehya Kamal İstanbul qədər heyret və məhəbbət doğurmamışdı. Yehya Kamal İstanbul türklüyün özü kimi yanaşır, bu şəhər onun üçün bütün dəyər ölçülərinin meyarıdır.

“Yol düşüncəsi” şeirində “cahan vətəndən ibarətdir etiqađımca...” hökmünü verən ustadın fikri çox gözəldir. Məhz şairin gözündə cahan vətəndən ibarətdir. Bu vətən Türk vətənidir. Bu Türk vətəninin aynası dünyanın ən gözəl şəhəri, şəhərlər sultanı İstanbuldur. İstanbul Yehya Kamal üçün hər şeydir. Onun ələmində İstanbuldan gözəl, İstanbuldan əziz, İstanbuldan üstün bir anlayış yox.

Davamı səhifə 13-də

“Rind ola bilmədim”

Aydan Xəndan: Yehya Kamal yaradıcılığına müraciət etdikdə mövzuların rəngarəngliyi və zənginliyi oxucunu heyretə gətirir

kəşf etdikcə məhz bu şairin yaradıcılığını tədqiq etmək istədiyimi anlamışdım.

Türkiyə ədəbiyyatının XX əsrdə yaşamış görkəmli lirik şair söz ustası Yehya Kamal Beyatlı hələ gənlik dövrlərində yazdığı dolğun mənzumələrlə şairlər arasında xüsusi mövqeyə sahib olmuşdur. Yehya Kamal yaradıcılığına müraciət etdikdə mövzuların rəngarəngliyi və zənginliyi oxucunu heyretə gətirir. Onun şeirlərində mövcud olan axıcılıq, sadə dil, musiqi, ahəng, qürsuz vəzn və quruluş Beyatlı yaradıcılığının əsasını təşkil edir.

Türk xalqının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi Yehya Kamal Beyatlı poeziyası müxtəlif türk dilli ölkələrdə sevilməyə oxunur, öyrənilir və tədqiqat obyektinə çevrilir. Onun həmişəyaşar poeziyası Yaxın və Orta Şərq xalqlarının, xüsusilə türk dilli şairlərin ilham mənbəyinə çevrilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Beyatlı klassik poetikanın qanunlarını müasir ədəbiyyata çox düzgün tətbiq edə bilməmişdir. Yehya Kamal Beyatlı demək olar ki, türk ədəbiyyatı ilə Avropa ədəbiyyatı arasında sağlam bir körpü yaratmış, bununla yanaşı, Şərq poeziyasının ülviliyini və müqəddəsliyini yaşatmışdır. O, bir şeirdən başqa bütün şeirlərini əruz vəznində yazmış, buna baxmayaraq sadə, axıcı türkçədən məharətlə istifadə etmişdir. Bu da təsadüfi deyil, çünki sənətkarın yaradıcılığının əsasını xəlqilik təşkil etmişdir. Onun şeirlərində “mən” anlayışını “biz” əvəzləmişdir. Yehya Kamal Beyatlının müxtəlif dövrlərdə yazdığı şeirləri mövzusu və ruhu baxımından şərti olaraq üç qismə bölünə bilər: yaradıcılığının ilkin mərhələsində Beyatlı hələ klassik poeziyanın güclü təsirindəydi və bu dövr şeirləri nəzire xarakterlidir. Yaradıcılığının ikinci mərhələsində Yehya Kamal müstəqil və orijinal dəsti-xəttə malik şair kimi çıxış edir. Sonuncu mərhələdə Beyatlı türk şeirinin və poetik dilinin islahatçısı təmsalında görürük. Yehya Kamal Beyatlının əsərlərini oxuyarkən onda dərin lirizmi görmək mümkün deyil.

- Sizcə, Yehya Kamal Beyatlı yaradıcılığında o dövr Türkiyə ədəbi ictimai mühitinin təsiri özünü nə dərəcə göstərdi?

- Hər bir şairin yetişməsində, ədəbi zövqünün formalaşmasında yaşadığı

XX əsrin əvvəllərində turançılıq və müharibə əksər türk yazıçı və şairlərinin əsərlərində aparıcı mövzuya çevrilmişdi. Lakin sənət üçün yazanlar da az deyildi. Siyasətdən və ictimai çəkişmələrdən mümkün qədər uzaq olmağa çalışan sənətkarlar sıxışdırılmağa başlanmış Osmanlı üslubunu qoruyub saxlamağa, ona yeni ruh gətirməyə çalışırdılar. Bu qrupda Əhməd Haşim və Yehya Kamal Beyatlı xüsusilə seçilirdi. Haşimin nümayəndəsi olduğu simvolizm cərəyanı XIX əsrin sonunda Fransa və Avropada şeirdə çox geniş vüsət tapmışdır. Bu cərəyanın Avropadakı nümayəndələri Bodulyar, Verleyn, Mallarme və Rimbold idi. Simvolistlər sadəcə sözləyiş tərzindən imtina edərək, bol-bol məcazlardan, qəliz və çətin başa düşülən şeir dilindən istifadə edərək şeirlərin misralarında daxili ahəngə, musiqiyə əhəmiyyət verirdilər. XIX əsrin sonlarında ədəbiyyatda yeni bir cərəyan - parnasizm yaranmışdır. Parnasçıların fikrincə, şeirin heç bir yüksək əməli, məqsədi olmamalıdır. Sənət sənət üçün yaradılmalıdır. Heyatda baş verən bütün əzabların, çətinliklərin fonunda insan özündə yalnız gözəlliklə təsəlli tapa biləcəkdir. Bu səbəbdən də şeirdə hər şey gözəl olmalı, estetik zövqü oxşamalır. Onlara görə şeir vəzn və qafiyədən ibarət olmalıdır. Şeirlərin mövzusunda isə subyektivlikdən uzaqlaşaraq, obyektivliyə üstünlük vermişlər. Parnasizm cərəyanının nü-

mə” poemasını isə Sultan Səlimin yaşadığı dövrün türkçəsində qələmə almışdır. Yehya Kamalın şeirlərində biz türk tarixini, incəsənətini, musiqisini, coğrafiyasını kəşf etmiş oluruq.

Yehya Kamal öz oxucusunu təsirləndirməyə qadir sənətkardır. Məramı gözəlliyin tərənnümü olan şairin bütün gözəl şeirlərində ön plana keçən gözəl gözəllikdir. Şair heyatda gözəllik axtarır, gözəl duyğularla qələmə sarılır. Onun gözəl üslubunu bəyan edən sənət eşiqidir. Onun şeir dünyası gözəlliklərlə dünyasıdır. Bu gözəlliklər dünyası ilə baş-başa qalan şair türkçənin bütün imkanlarından layiqincə yararlanmağa çalışmışdır. Bu səbəbdən onun misralarını sakit, həyəcənsiz oxumaq mümkün deyil. Əruzun ustası olan böyük şair bu möhtəşəm vəznə çox məharətlə ələ almış, gözəl türkçənin ilahi gözəlliklərini şeiriyyətlə səsləndirmişdir. Cəsaretlə demək olar ki, Yehya Kamal kimi ocaqbaşı türkçəsini bütün incəlikləriylə şeirə gətirən ikinci bir Türkiyəli şair yoxdur.

Yehya Kamal büsbütün xəlqi və milli şairdir. “Sizlərsiniz bu anı işıqlarla Türk edən” deyərək xəlqi ön plana çəkmiş, hər dəyərin meyarı kimi xəlqi qəbul etmişdir. Mübaliğəsiz demək olar ki, Yehya Kamal milli keçmişlə zamanımız arasında ünsiyyət yaradan şairdir. Onun şeirləri türklüyün tarixdə ən böyük olduğu çağlara doğru bir şeir və